

Напрями вдосконалення механізму конкурентної політики держави

Чудак В.В.

аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельно-економічного університету

Одним із найважливіших напрямів удосконалення механізму реалізації конкурентної політики з урахуванням його інституційного складника є вдосконалення інституційного середовища реалізації конкурентної політики держави, яке створює умови дотримання всіма суб'єктами однакових правил гри та водночас обмежує свавілля державних структур і чиновників під час виконання ними розподільчих функцій.

Ключові слова: інститут, інституція, інституційне середовище, інституційний механізм, конкурентна політика.

Чудак В.В. НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА КОНКУРЕНТНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА

Одним из важнейших направлений совершенствования механизма реализации конкурентной политики с учетом его институциональной составляющей является совершенствование институциональной среды реализации конкурентной политики государства, которая создает условия соблюдения всеми субъектами одинаковых правил игры и в то же время ограничивает произвол государственных структур и чиновников при исполнении ими распределительных функций.

Ключевые слова: институт, институция, институциональная среда, институциональный механизм, конкурентная политика.

Chudak V.V. DIRECTIONS IMPROVE THE MECHANISM OF COMPETITION POLICY

One of the most important areas of improvement mechanism for implementing competition policy taking into account its institutional component is to improve the institutional environment implementation of competition policy, which creates all entities subject to the same rules, and at the same time limiting the arbitrariness of government agencies and officials in the performance of distribution functions.

Keywords: institute, institution, institutional environment, institutional framework, competition policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідною умовою вдосконалення інституційного середовища реалізації конкурентної політики держави має бути домінування легального сектора економіки над тіншовим. А це означає, що для вдосконалення інституційного середовища провідну роль належить віддати формальним та узгодженим із ними неформальним нормам і правилам, інакше економічна система втрачає керованість, без якої неможливо виконувати функцію державного регулювання та проводити будь-яку державну економічну політику, у тому числі й реалізації конкурентної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення напрямів удосконалення механізму конкурентної політики держави знайшли відображення у працях таких провідних учених-економістів, як З. Борисенко, А. Ігнатюк, О. Костусев, В. Лагутін, Г. Филюк та ін. Але незважаючи на значний науковий доробок у проблемах реалізації

конкурентної політики, питання визначення напрямів удосконалення механізму конкурентної політики держави потребує постійного опрацювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Утвердження законності і подолання тіншової економіки є вкрай актуальними завданнями соціально-економічної трансформації. Це завдання дуже складне, оскільки традиційно українське суспільство звикло жити не стільки за формальними, скільки за традиційними правилами. Але без подолання тіншової економіки практично втрачаються будь-які шанси на успіх усіх інших реформ. Важливо при цьому не залишити поза увагою те, що будь-яка соціально-економічна система передусім є системою відносин між людьми, які діють у певному інституційному середовищі, що визначається культурою, мораллю, традиціями, звичаями, національним менталітетом, правовою системою, сумою накопичених як суто теоретичних, так і прикладних знань тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цьому контексті стають необхідними розвинені інституційні практики формування здатності до самостійного навчання протягом усього життя людини, вироблення внутрішніх стимулів до вдосконалення своїх знань і навичок, внутрішня потреба до критичного аналізу інформаційного потоку, що в сучасному суспільстві є мінливим і часто набуває викривлених форм.

Конкурентна політика держави повинна бути направлена на протистояння жорсткості та нерозбірливості суб'єктів ринку у виборі методів конкурентної боротьби. Водночас мають розвиватись інститути громадянського суспільства, які б активно включались у процеси відстоювання суспільних інтересів. Важливо сформувані таке конкурентне інституційне середовище, яке б обмежувало корисливі устремління та свавілля представників влади в отриманні економічної ренти із будь-яких трансакцій, забезпечувало можливість рівного доступу учасників ринку до обмежених ресурсів, чітко визначало функції і повноваження державних установ щодо впливу на соціально-економічні процеси та забезпечувало громадський контроль їх виконання [4].

Інституційне середовище реалізації конкурентної політики держави повинно: органічно поєднувати централізоване державне регулювання та інституційні регламентації конкурентних відносин; базуватися на системі формальних та узгоджених із ними неформальних інституцій, що є запорукою домінування в економіці легального сектора; містити стимули для спонукання промислових підприємств до розвитку їх виробничих систем на основі наукомістких технологій. Набір інструментів, способів і методів інституційного регулювання має бути структурований таким чином, щоб, з одного боку, забезпечити рівні умови для функціонування і розвитку суб'єктів господарювання у розрізі галузей національної економіки, а з іншого – щоб забезпечувати зміцнення позицій національних компаній на світовому ринку [3].

Важливим напрямом удосконалення механізму реалізації конкурентної політики держави має бути поліпшення умов для інноваційної діяльності, створення чітких і дієвих стимулів для прискорення процесів перетворення наукових ідей і розробок у ринкові продукти міжнародного рівня, впровадження інструментів їх реалізації у ті структурні елементи промислового сектору національної

економіки, що можуть забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств і України у цілому в глобальному ринковому просторі. Інноваційність є визначальною характеристикою сучасних науково-технічних, виробничих, соціально-економічних та всіх суспільних процесів. Економіка України має набути характеру, завдяки якому економічному зростанню буде одночасно притаманний розвиток. Це означає необхідність її оздоровлення, і двигуном такого оздоровлення, як це вже не раз демонструвало багато країн світу, має стати інноваційний потенціал, який у країні є і який має постійно як нагромаджуватися, так і використовуватися, передусім за рахунок потенціалу знань, що безперервно генерується в освітянському та науковому просторі нашої країни. Про роль науки в досягненні цілей розвитку було добре відомо ще з часів Олександра Македонського, який для своєї мети завоювати світ дбав про розвиток науки, тримаючи при собі достатньо великий штат учених. У цьому контексті в 2015 р. в Україні відбулися дві важливі події. По-перше, було ухвалено новий Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Відповідно до Закону, будуть створені Національна Рада України з питань науки і технологій, яка стане постійним консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, та Національний фонд досліджень. Діяльність новостворених інститутів буде спрямована на забезпечення ефективної взаємодії між науковим співтовариством, урядом і бізнесом. Новий Закон також передбачає більше можливостей для науково-дослідних інститутів для створення економічних партнерств (компаній), щоб ефективно використовувати права інтелектуальної власності. Очікується, що державні витрати на НННТР також збільшаться. Для оптимізації структури науково-дослідних установ у 2016 р. заплановане проведення незалежної оцінки ефективності їх діяльності. До функцій Національного фонду досліджень належатиме надання грантів на виконання фундаментальних і прикладних досліджень; розвиток української науково-дослідницької сфери та її інтеграції до світової; сприяння науково-технічному співробітництву та обміну.

По-друге, Україна стала асоційованим членом Програми «Горизонт 2020». Це дасть країні змогу брати участь у всіх конкурсах «Горизонту 2020» на рівних із державами – членами ЄС, у тому числі подавати заявки на фінансову підтримку малих та середніх інноваційних підприємств та брати участь у

структурах управління Програмою. Одним із ключових інститутів інноваційної економіки є держава. Вона не повинна прямо втручатися в інноваційні процеси, але в її функції входить створення такого інституційного середовища, яке спроможне забезпечити належне фінансування організаційних структур, що генерують інновації, мінімізацію опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання на стадії комерціалізації інновацій та надання фінансової підтримки інноваторам у галузях, що є стратегічно важливими для економічної безпеки та конкурентоспроможності національної економіки [1].

Від оволодіння інноваційними механізмами розвитку залежить доля України: чи рухатиметься вона в напрямі входження до числа розвинених країн, чи залишиться стагнутою країною на узбіччі науково-технічного і соціального прогресу. Це пов'язано із загальними закономірностями суспільного розвитку, згідно з якими у світі відбувається перехід від переважно відтворювального до інноваційного типу розвитку. Вирішити таке завдання можливо, тільки спираючись на мобілізацію всього науково-технічного, соціально-економічного, гуманітарного і кадрового потенціалу, усвідомлення суспільством невідкладності та важливості цих завдань, високий рівень комунікації органів влади і суспільства, довіри та активності. Розвинені країни світу активно використовують інновації в конкурентній боротьбі на світових ринках. До них поступово наближаються країни, що швидко розвиваються, зокрема деякі азійські держави. Україна сьогодні також належить до країн, які декларують важливість інновацій для вирішення нагальних соціально-економічних проблем країни. Водночас структурно-технологічні зрушення, що відбулися в роки незалежності, значною мірою мали стихійний характер, а основні механізми зростання продовжують концентруватися в групі галузей, чия конкурентоспроможність переважно залежить від використання екстенсивних факторів виробництва і потребує відносно невисокого рівня інноваційної активності, ґрунтуючись на експорті сировинних товарів і продукції нижчих виробничих переділів, що зумовлює низьку конкурентоспроможність економіки, нееквівалентний обмін та значне відставання країни в соціально-економічному розвитку. Такий шлях зумовлює необхідність істотних перетворень в інституційному середовищі ведення бізнесу в Україні, формування сприятливого інноваційного клімату, активізації

досліджень і розробок, здійснення прориву у сфері використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Україні належить подолати значне відставання за рівнем інноваційної активності підприємств порівняно з розвиненими країнами світу і, насамперед, своїми сусідами – країнами ЄС. В Україні цей показник не перевищує 20% (за даними обстежень інноваційної діяльності), тоді як середній показник по ЄС, уже не кажучи про країни, які є інноваційними лідерами, становить 44%. Не відповідають інноваційному курсу і низькі витрати на дослідження і розробки, особливо у промисловості України. Особливості національної інноваційної політики України в умовах, що склалися після підписання в 2014 р. Угоди з ЄС, характеризуються зростаючим рівнем конкуренції на внутрішньому ринку за рахунок розширення доступу до нього європейських товаровиробників і формування нових умов для українських експортерів на ринках країн ЄС з особливим впливом нових технічних регламентів, енергетичних та екологічних директив і нетарифних бар'єрів. Особливою складовою частиною такої політики має стати диференційована за видами діяльності система оподаткування.

Одним із найважливіших стимулів для інноваційного розвитку повинно стати створення умов для цивілізованої конкуренції в усіх галузях економіки. Саме завдяки конкурентній боротьбі суб'єкти господарювання змушені розробляти та впроваджувати нововведення у вигляді нових видів продукції та послуг, інноваційних технологій, соціально-економічних та організаційно-технічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного або іншого спрямування. Своєю чергою, ці інновації сприяють підвищенню конкурентоспроможності товарів та послуг, успішному представленню їх на внутрішньому та зовнішніх ринках, що, безперечно, є важливим мотиваційним чинником подальшого інноваційного розвитку в країні. І навпаки, за умови, коли конкуренція відсутня на товарному ринку, для суб'єктів господарювання відсутні і стимули для інноваційного розвитку. На монополізованих ринках підприємці не бачать вагомих причин для витрачання коштів на вдосконалення виробництва чи покращення якості товарів і послуг, оскільки вони і так впевнені, що їхня продукція знайде свого споживача.

Також слід зазначити, що низька конкурентність у багатьох сегментах внутрішнього ринку зумовлює недостатню мотивацію суб'єктів господарювання до інноваційного

розвитку та технологічного оновлення. Самі по собі конкурентні ринки можуть існувати й без інноваційного розвитку, але інноваційний розвиток неможливий без конкуренції. Тому конкуренція стає однією із найперших умов інноваційного типу розвитку економіки [2].

Наступний напрям удосконалення механізму – розвиток державно-приватного партнерства в контексті реалізації конкурентної політики держави, визначення ступеня втручання держави у функціонування ринків для забезпечення їх конкурентоспроможності. Приватний сектор набуває статусу рівноправного партнера держави у виконанні стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни. Україна має досвід залучення приватного сектору до розвитку національної економіки. За даними Світового банку, протягом 1990–2015 рр. за участю приватного сектору реалізовано 48 інфраструктурних проектів, при цьому загальний обсяг інвестицій у зазначені проекти становив 15,7 млрд. доларів США, з яких близько 70% були спрямовані на реалізацію проектів у сфері телекомунікацій. В інших країнах із рівнем доходу на одну особу нижче середнього загальний обсяг інвестицій, залучених у 1990–2015 рр. для реалізації інфраструктурних проектів за участю приватного сектору, становив 785,5 млрд. доларів США. Ураховуючи те, що до зазначеної категорії належать переважно країни Африки, найменш розвинені країни Південно-Східної Азії та країни СНД, рівень залучення приватного сектору до реалізації інфраструктурних проектів в Україні є незадовільним.

Основними причинами уповільнення розвитку державно-приватного партнерства є: недостатній рівень уваги держави до реалізації політики у сфері державно-приватного партнерства і недосконалість системи управління розвитком такого партнерства; відсутність у сфері державно-приватного партнерства дієвих заходів зі створення умов для його розвитку, а також чіткого розмежування повноважень між органами державної влади та координації їх діяльності; наявність галузевих особливостей провадження господарської діяльності і складність умов довгострокового та взаємовигідного співробітництва між державою і приватними партнерами; низький рівень інституційної спроможності органів державної влади і приватного сектору до впровадження державно-приватного партнерства; низький рівень довіри громадян до органів державної влади та обізнаності з питань

переваг реалізації інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства, недостатній рівень поінформованості населення про переваги і ризики застосування механізмів такого партнерства, неналежне кадрове забезпечення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування фахівцями у сфері державно-приватного партнерства, недостатній обсяг фінансування реального сектору економіки; несприятливий інвестиційний клімат і складність умов провадження підприємницької діяльності під час реалізації проектів державно-приватного партнерства; наявність проблем у відносинах між органами державної влади і приватним сектором під час проведення погоджувальних процедур, захисту прав власності інвесторів, розв'язання господарських спорів; складність механізму надання державної підтримки для реалізації довгострокових інвестиційних проектів за участю приватних партнерів; відсутність ефективного механізму надання державної підтримки у сфері державно-приватного партнерства; неузгодженість нормативно-правової бази з питань державно-приватного партнерства; недосконалість механізму тарифного регулювання та економічна необґрунтованість тарифів.

Висновки з цього дослідження. Реалізація вищенаведених пріоритетних напрямів вимагає модернізації конкурентної політики, формування її нової стратегії. До головних завдань цієї стратегії належать: створення ефективної структури внутрішнього ринку; забезпечення дієвої реструктуризації реального сектора національної економіки; вдосконалення державного регулювання монополізованих товарних ринків, зокрема природних монополій та сфери ціноутворення; мінімізація залежності товарних ринків від зовнішніх чинників; усунення або зниження бар'єрів вступу на товарні ринки та виходу та ін. Отже, реалізація пріоритетних напрямів конкурентної політики створить в Україні сприятливі правові, інституційні, організаційні та економічні умови для діяльності суб'єктів господарювання, якісного поліпшення конкурентного середовища як на загальнодержавних, так і на регіональних товарних ринках, більш справедливого й ефективного розподілу суспільного продукту та ресурсів, дасть змогу захистити законні права й інтереси підприємців і споживачів, забезпечити належну конкурентоспроможність національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисенко З.М. Основи конкурентної політики : [підручник] / З.М. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 704 с.
2. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : [монографія] / Ю.В. Кіндзерський ; НАН України ; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К. , 2013 – 536 с.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська [та ін.] ; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2005. – 388 с.
4. Лагутін В.Д. Конкурентоспроможність національної економіки : [навч. посіб.] / В.Д. Лагутін, В.А. Романенко, Ю.М. Уманців ; за ред. д-ра екон. наук, проф. В.Д. Лагутіна. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 296 с.